

**INNOVATSION FAOLIYATNI BAHOLASH VA INNOVATSION
FAOLIYAT MOHIYATI VA MAZMUNI**

Iqtisodiyot 4 -bosqich talabasi

Akbarov Izzatillo Rustambek o'g'li

AndMI.

Abdumominov. A

.kat.o'qit. AndMI.

Anotatsiya: *Bu maqola innovatsion faoliyatni baholashning kutilgan yutuq, mahsulot yoki tadbirning samaradorligini o'rganish, yangiliklarni rivojlantirishda qo'llaniladigan qimmatli analitik vositalardan biri sifatida tanimsizlikni taqdim etadi. Bu maqola innovatsion faoliyatni baholashning muhimligi va qanday qo'llaniladiganligini o'rganishga imkon bera. Maqola ushbu muammolarga ilmiy asoslangan holda javob topish uchun kuzatiladi va innovatsion faoliyatni baholashning mohiyati va mazmunini ta'riflashda kerakli muhim qatorlarni aniqlash uchun ilmiy tadqiqotlarga ko'rsatma beradi va o'rganadi.*

Kalit so'zlar: *Innovatsiya, baholash, samaradorlik, tahlil, yangiliklar rivojlanish, tadbirlar, strategiya, aniqlovchi ko'rsatkichlar, tendensiyalar, mijozlar, bozor xavfi, investitsiyalar, muvaffaqiyat.*

ASOSIY QISIM

Iqtisodiyotda innovatsiyalarning o'rni shunchaki behisobdir, chunki ular korxonalarining ilmiy faoliyat bozorlaridagi raqobatbardoshligining asosiy omilidir. Innovatsiya ishlab chiqaruvchiga yangi mahsulotni taqdim etish, ishlab chiqarishni takomillashtirish, xarajatlarni minimallashtirish va h.k.; ular mahsulot tannarxining pasayishiga va iste'molchilarning unga bo'lgan qiziqishining oshishiga olib keladi, yangi ehtiyojlarni yaratadi va ilmiy fikrning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Doimiy iqtisodiy o'sish mamlakatning bozor tizimidagi raqobatbardoshligining asosiy omilidir. Shu munosabat bilan davlat o'z manfaatlari yo'lida:

* ishlab chiqarishni eng yangi texnik asosda rivojlantirishni ta'minlash;

* zamonaviy ilmiy-texnik asosda moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasining barcha tarmoqlarini ilmiy-texnik rivojlantirish va qayta qurish natijalarini joriy etishga har tomonlama ko'maklashish Qoida tariqasida, bozorda eng muvaffaqiyatli ishlab chiqaruvchi-bu o'z ishlab chiqarishiga eng yangi texnologiyani birinchi bo'lib kiritgan, yangi noyob mahsulotni yaratgan va yangi tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarishni asosiy strategik maqsad qilib qo'ygan innovator. Ushbu innovatorga, etakchiga ergashganlar allaqachon ancha past iqtisodiy

muvaffaqiyatga erishdilar. Shu sababli, korxonalarining innovatsion faoliyati uning yuqori raqobatbardoshligi va bozordagi ulushini saqlab qolish va kengaytirish kafolati hisoblanadi. Biroq, shuni ta'kidlash kerakki, tashkilotdagi innovatsion siyosat har doim ham o'z samarasini bera olmaydi, chunki ko'p narsa yangilikning dolzarbligiga, uning foydaliligiga, o'ziga xosligiga, tashqi muhitning holatiga, mumkin bo'lgan xarajatlarga, raqobatchilarning imkoniyatlariga va boshqalarga bog'liq. Boshqaruv bo'limi yangi texnologiyani joriy etish to'g'risida qaror qabul qilishdan oldin nimani kiritish kerakligini va qanday yo'l bilan va nimani e'tiborsiz qoldirish kerakligini yaxshilab o'ylab ko'rishi kerak. "Innovatsion faoliyat" tushunchasi va mohiyati-korxonaning innovatsion faoliyatini to'g'ri baholash uchun biz "innovatsiya" va "innovatsion faoliyat" nima ekanligini aniq tushunishingiz kerak.

Innovatsiya-bu bozor tomonidan talab qilinadigan jarayonlar yoki mahsulotlar samaradorligining sifatli o'sishini ta'minlaydigan amalga oshirilgan yangilik; bu insonning intellektual faoliyati, uning fantaziyasi, ijodiy jarayoni, kashfiyotlari, ixtirolari va ratsionalizatsiyasining yakuniy natijasidir. Innovatsiya tushunchasi bir nechta turli toifalarni o'z ichiga oladi: innovatsiyalar va innovator, innovatsion jarayon, innovatsion xavflar va innovatsion faoliyat. Innovatsion faoliyatning ma'nosi shundaki, uning yordami bilan boshqaruv bo'limi innovatsion faoliyat (ID) xususiyatini baholaydi. Innovatsion faoliyat, boshqa har qanday faoliyat singari, birinchi navbatda, o'ziga xos mazmuni, ma'lum bir algoritimga muvofiq amalga oshiriladigan muayyan harakatlar tarkibi bilan tavsiflanadi. Aynan shu asosda faoliyatning bir turi boshqasidan farq qiladi, masalan, marketing va ishlab chiqarish funksiyalarini bajarish bo'yicha harakatlar majmuasiga tushuniladi. Korxonaning faoliyati uning o'ziga xos-xususiyati bo'lib, u faoliyatning mo'ljallangan mazmuni va uning natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatishi kerak. Ushbu bog'liqlik rejalashtirilgan harakatlarni amalga oshirishda kompaniyaning xatti-harakati bilan izohlanadi. Darhaqiqat, bir tomondan, raqobatbardosh pozitsiyalarni yaxshilash uchun muayyan harakatlar rejasi ishlab chiqilgan. Boshqa tomondan, ushbu harakatlar amalga oshirilgandan so'ng, ijobiy yoki salbiy natijaga erishish mumkin. Xuddi shu rejalar, strategiyalar, maqsadlar, potentsiallar bilan turli kompaniyalarning rahbarlari turli xil natijalarga erishadilar, bu ularning teng bo'lmagan faoliyati bilan bog'liq. Aynan innovatsion faoliyatdagi farqlar bir xil boshlang'ich binolar bilan innovatsion faoliyatning turli natijalarini tushuntirishi mumkin.

Shu bilan birga, "innovatsion faoliyat" belgisi kompaniyaning innovatsion faoliyatining quyidagi xususiyatlariga ega: Biznesning tashqi muhitidagi keskin

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

o'zgarishlarga o'z vaqtida javob berish uchun innovatsion faoliyat strategik bo'lishi va real vaqt rejimida boshqarilishi kerak. Strategik yondashuv munosib faoliyat sifatini ta'minlashi mumkin. Hozirgi zamondagi innovatsion faoliyat harakatlar ketma-ketligi va ularning o'z vaqtida oqilona bo'lishi kerak, bu vaziyatda talab qilinadigan ID dinamizmini ta'minlashi mumkin. Agar ushbu shartlar bajarilmasa, ID shunchaki keraksiz bo'lib qoladi va ijobiy oqibatlariga olib kelmaydi (masalan, vaqt va resurs zaxiralari samarasiz tugaydi).

Strategik jihatdan innovatsion faoliyat quyidagi ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadi:

- tashkilotning innovatsion strategiyasining sifati;
- innovatsion potentsialdan foydalanish darajasi (safarbarlik);
- jalb qilingan investitsiyalar hajmi;
- innovatsion o'zgarishlarni amalga oshirishda qo'llaniladigan usullarning

sifati;

- amalga oshirilayotgan innovatsion faoliyat darajasining asosliliigi.

Taktik jihatdan innovatsion faoliyat ikkita xususiy ko'rsatkich bilan belgilanadi:

- kompaniyaning harakatlarining hozirgi raqobatbardosh strategik vaziyatning xususiyatiga muvofiqligi;
- qaror qabul qilish va strategik innovatsion o'zgarishlarni amalga oshirish

tezligi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, innovatsiyalarning asosiy manbalari ilmiy, texnik va eksperimental-konstruktiv faoliyatdir (bu eng yangi ixtirolarni ishlab chiqish va amalga oshirish bilan bevosita bog'liq). Iqtisodiy rivojlanish uchun ularga sarmoya kiritish va doimiy ravishda takomillashtirish kerak, ammo shuni ham yodda tutish kerakki, O'zbekistonning ko'plab korxonalari bugungi kunda ham eng zamonaviy innovatsiyalarni tezda amalga oshirishga qodir emaslar, shuning uchun tashkilotlar birinchi navbatda ehtiyojlarning o'zgarishiga o'z vaqtida javob berishni o'rganishlari kerak. Biroq, bu strategiya faqat vaqtinchalik ustunlik beradi, chunki tez orada raqobatchilar tomonidan ishlatilishi mumkin. Ideal holda, innovatsion faoliyatga yo'naltirilgan menejment iste'molchilarning kelajakdagi istaklari va bozor konturini oldindan bilishi kerak va shundan keyingina ushbu istaklarni ta'minlaydigan ma'lum bir yangilikni joriy etish to'g'risida qaror qabul qilishi kerak. Shundagina kompaniya bir muncha vaqt raqobatchilarga ega bo'lmay, katta foyda keltirishi mumkin.

Korxonaning innovatsion faoliyati turli xil omillarga bog'liq bo'lib, ularning eng muhimi "korxonada xodimlarining innovatsion va kredit salohiyati" deb nomlanadi. Agar zamonaviy olimlarning tadqiqotlaridan xulosa qilsak, innovatsiyalarni joriy

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024"

etishning muvaffaqiyati tashkilot ishchilarining, ayniqsa boshqaruv bo'limining tayyorgarlik darajasiga taxminan 90% bog'liq, shuning uchun xodimlarning jamoaviy mahorat darajasiga va ularning umumiy kasbiy tajribasiga e'tibor berishdan ko'ra, individual ijodiy tashabbuslarni ko'proq rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash kerak. Shunday qilib, ish jarayonining har bir ishtirokchisining ijodiy energiyasini bostirmasdan va yangi g'oyalar va ishlanmalardan oqilona foydalangan holda, tashkilot juda yuqori raqobatbardoshlikka erishishi mumkin. Aslida, innovatsion faoliyat-bu tashkilotning ichki muhitining holati bo'lib, uni ijodiy xodimlarning g'oyalari va ishlanmalaridan foydalangan holda boshqarish mumkin va uni shakllantirish mumkin. Tashqi muhitning aksi korxonaning raqobatbardoshligi kabi ko'rsatkich bo'lib, uni menejerlar to'g'ridan-to'g'ri tartibga sola olmaydi, faqat unga innovatsion faoliyatning o'sishi yoki pasayishi ta'sir qilishi mumkin. "Innovatsion faoliyat" kabi tushunchaning ba'zi jihatlari bilan tanishib chiqib, xulosa qilishimiz mumkinki, kompaniyaning innovatsion faoliyati uning innovatsion faoliyatining kompleks xarakteristikasi, shu jumladan amalga oshirilayotgan harakatlarning intensivligi darajasi va ularning o'z vaqtida bajarilishi, zarur potentsialni safarbar qilish qobiliyati, shu jumladan uning yashirin tomonlari, qo'llaniladigan usullarning asosiligi va progressivligi, innovatsion jarayon texnologiyasining ratsionalligi operatsiyalarning tarkibi va ketmakteligi bo'yicha.

Korxonalarining innovatsion faoliyatini baholash korxonada innovatsion faoliyatni baholashning asosi moliyaviy-iqtisodiy holatni tahlil qilishning umumiy qabul qilingan tamoyillari edi. Korxonalarining ishbilarmonlik faoliyati tizimining xususiyatlari ham ishlatilgan. Xuddi shunday, ish turli xil koeffitsientlarning hisob-kitoblarini taqdim etadi va qabul qilingan me'yorga muvofiqligini tekshiradi, natijada korxonaning holati baholanadi. Qaysi taktikani muvofiqlashtirishga rioya qilish kerakligiga bog'liq: agar korxonada a'lo holatda bo'lsa, unda etakchining strategiyasi tanlanishi mumkin va agar korxonada etarlicha yaxshi holatda bo'lmasa, unda izdoshning strategiyasini qo'llash mantiqan to'g'ri keladi. Asosiy qiymatlar ko'pincha o'tgan yilgi ko'rsatkichlar, o'tgan innovatsion loyihalar bo'yicha ko'rsatkichlar, tarmoq o'rtacha qiymatlari yoki raqobatchilarning ko'rsatkichlari hisoblanadi. Ko'rib turganingizdek, etakchi strategiyasini tanlash uchun investitsiyalarning 55% dan ortig'ini innovatsion faoliyatga investitsiya qilish kerak. Har bir korxonada o'z faoliyatidan maksimal foyda olishga va xarajatlarini iloji boricha kamaytirishga intiladi. Ushbu maqsadga erishish uchun ishlab chiqarishni o'zgartirish, qo'llaniladigan texnologiyalarni takomillashtirish, xarajatlarni minimallashtirish, mahsulot tannarxini pasaytirish, iste'molchilarning qiziqishini oshirish, shuningdek yangi ehtiyojlarni yaratish uchun mo'ljallangan malakali

innovatsion siyosat osonlikcha yordam berishi mumkin. Korxonaning innovatsion faoliyatga jalb qilish darajasi uning innovatsion faoliyat darajasi bilan belgilanadi, shundan xulosa qilish mumkinki, tashkilot innovatsion faoliyatga qanchalik ko'p e'tibor qaratsa, iqtisodiy muvaffaqiyat ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi.

"Innovatsion faoliyat" tushunchasini batafsil o'rganib chiqib, unga quyidagi ta'rif berilishi mumkin: korxonaning innovatsion faoliyati-bu uning innovatsion faoliyatining kompleks xarakteristikasi, shu jumladan amalga oshirilayotgan harakatlarning intensivligi darajasi va ularning o'z vaqtida bajarilishi, zarur potentsialni safarbar qilish qobiliyati, shu jumladan uning yashirin tomonlari, qo'llaniladigan usullarning asosligi va progressivligi, texnologiyaning ratsionalligi operatsiyalar tarkibi va ketma-ketligi bo'yicha innovatsion jarayon. Innovatsion faoliyatni baholashning ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi, chunki bu korxonalar rivojlanishining eng muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Bu bizning davrimizda ayniqsa dolzarbdir, chunki hozirda jahon ilmiy-texnik rivojlanishi katta tezlikda harakat qilmoqda va suvda qolish uchun vaqt tendentsiyalariga har tomonlama rioya qilish kerak. Investitsiya loyihasini ishlab chiqishda, xususan, ish haqi bilan bog'liq xarajatlarni, shuningdek, ayrim soliqlar va yig'imlarni, shu jumladan, masalan, yagona ijtimoiy soliq, ishlab chiqarishdan majburiy ijtimoiy sug'urtani hisobga olish kerak, masalan baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklari. Bundan tashqari, texnologik elektr energiyasi, bug', suv, kommunal xizmatlar, aloqa xizmatlari, transport xarajatlari uchun to'lanadigan qo'shimcha xarajatlarning bir qismini ham hisobga olish kerak. Shu bilan birga, innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mashinalar, uskunalar va boshqa doimiy aktivlarni sotib olish bilan bog'liq xarajatlarni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Taqdim etilgan modellar innovatsion rivojlanishning har bir bosqichining mazmunini ochib beradi, asosan investitsiya va moliyaviy muammolarni emas, balki tashkiliy va iqtisodiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Korxonalar taklif qilingan yondashuvdan etarlicha foydalana olishlari uchun bunday hisob-kitoblarni o'tkazish metodologiyasini oshkor qilish kerak. Yangi va takomillashtirilgan texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish bilan bog'liq ishlab chiqarish xarajatlarini hisoblash formulalarini taqdim etadi. Ulardan korxonalar innovatsion rivojlanish strategiyasini rejalashtirishda foydalanishlari mumkin. Innovatsiyalarni qayd etilgan mezonlar bo'yicha tiplarga ajratish firma (korxonalar) strategiyasini aniqlash, innovatsiya tiplaridan kelib chiqib tovar (xizmatlari) realizatsiya shakllari hamda iqtisodiy mexanizm boshqarish shakllarini ishlab chiqish imkoniyatlarini beradi. Har qanday yangilik, ya'ni innovatsiya aniq loyihalarda o'z ifodasini topadi, aniq

maqsadlarga qaratiladi hamda chuqur hisob-kitoblar, tahlil va ekspertiza asosida bo'lajak natijalari istiqboli aniqlanadi.

Xulosa: Innovatsion faoliyat va innovatsion faoliyatni baholash resurslar investitsiyalarni ko'paytirishni talab qiladi. Innovatsion faoliyatning baholash va tahlili, kompaniyalar va tashkilotlar uchun juda muhimdir, chunki bu ularga o'z innovatsiyalarini o'rganish, rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash uchun zarur ma'lumotlarni beradi. Innovatsion faoliyatni baholash, kompaniya yoki tashkilotlarning yangiliklar, rivojlanish va muvaffaqiyatga erishishda kritik ahamiyatga ega. Ushbu tahlil va baholash, kompaniyalar uchun yangi imkoniyatlarni aniqlash va rivojlanish uchun qo'lga kiritilgan qadamdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Инновационная деятельность предприятия: Учебник / А.Ф. Наумов, А.А.

Захарова. - М.: НИЦ ИНФРА-М, 2015. - 256 с.: 60x90 1/16 + (Доп. мат. znanium.com).

2. Mardonova A.T. Korxonalarda innovatsion faoliyatni boshqarish mexanizmini

takomillashtirish. // Iqtisodiyot va ta'lim jurnali.7-son// -Т.: -2018.

3. Методология науки и инновационная деятельность: Пособие для аспиранта, магистранта и соискателя... / В.П. Старжинский, В.В. Цепкало - М.: НИЦ Инфра-М Мн.: Нов. знание, 2013 - 327 с.: ил.; 60x90 1/16 - (Высш. обр.: Магистр.). (п) ISBN 978-5-16-006464-2, 500 экз.

4. Управление инновациями / В.Н. Гунин. - М., 2009.